

YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASINING BARQAROR RIVOJLANISHDAGI AHAMIYATI

Gapparov Azim Qayumovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsent v.b., PhD,

Email: gapparovazim@sies.uz

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yashil iqtisodiyot konsepsiyasining nazariy asoslari, uning barqaror rivojlanishdagi o‘rni hamda iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda yashil iqtisodiyotning resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik innovatsiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy o‘shirishga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonidagi imkoniyatlar, muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, yashil investitsiyalar, qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, ekologik innovatsiyalar, karbon emissiyasi, aylanma iqtisodiyot, ekologik siyosat, yashil moliyalashtirish.*

Kirish.

XXI asrda iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi, atrof-muhitning ifloslanishi va biologik xilma-xillikning kamayishi global iqtisodiyot oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu muammolarni hal etishda iqtisodiy o‘shirishni ekologik xavfsizlik va ijtimoiy farovonlik bilan uyg‘unlashtiruvchi yashil iqtisodiyot konsepsiyasi muhim strategik yo‘nalish sifatida shakllandi.

Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslardan samarali foydalanish, karbon chiqindilarini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, energiya tejankor texnologiyalarni rivojlantirish va ekologik innovatsiyalarni qo‘llash orqali iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv iqtisodiy o‘shirish bilan bir qatorda ekologik barqarorlik va ijtimoiy inklyuzivlikni ham ta’minlashni maqsad qiladi.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda yashil iqtisodiyot tamoyillarini amaliyotga joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish, suv resurslaridan samarali foydalanish, chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va ekologik xavfsizlikni kuchaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq moliyalashtirish manbalarining yetarli emasligi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi cheklovlar va ekologik

boshqaruv tizimining ayrim kamchiliklari yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonini murakkablashtirmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi yashil iqtisodiyot konsepsiyasining barqaror rivojlanishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda O‘zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy rivojlanish jarayonida tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy modeldir. Mazkur model iqtisodiy o‘shish va ekologik muhofaza o‘rtasidagi muvozanatni saqlashni nazarda tutadi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- ✓ tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanish;
- ✓ qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish;
- ✓ energiya va resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish;
- ✓ chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash;
- ✓ aylanma iqtisodiyot tamoyillarini keng qo‘llash;
- ✓ ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish;
- ✓ ekologik xavfsizlik va ijtimoiy adolatni ta’minlash.

Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga ta’siri bir necha yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, energiya va resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi hamda korxonalarining raqobatbardoshligini oshiradi. Ikkinchidan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish karbon chiqindilarini qisqartirib, ekologik xavfsizlikni mustahkamlaydi. Uchinchidan, yashil texnologiyalar va ekologik innovatsiyalar yangi ish o‘rinlarini yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari:

Yo‘nalish	Amalga oshiriladigan chora-tadbirlar	Kutilayotgan natija
Energetika	Quyosh va shamol energetikasini rivojlantirish	Energiya xavfsizligi va emissiyalar kamayadi
Sanoat	Resurs tejankor texnologiyalarni joriy etish	Ishlab chiqarish samaradorligi oshadi

Qishloq xo‘jaligi	Suvni tejavchi va ekologik texnologiyalar	Hosildorlik va resurs samaradorligi ortadi
Transport	Elektr transporti va ekologik logistika	Atmosfera ifloslanishi kamayadi
Chiqindilarni boshqarish	Saralash va qayta ishlash tizimini rivojlantirish	Aylanma iqtisodiyot rivojlanadi
Qurilish	Energiya samarador binolarni qurish	Energiya iste‘moli kamayadi

Yashil iqtisodiyotning natijadorligini baholashda quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- yalpi ichki mahsulot birligiga to‘g‘ri keladigan karbon emissiyasi;
- qayta tiklanuvchi energiya ulushi;
- energiya intensivligi;
- suv resurslaridan foydalanish samaradorligi;
- qayta ishlangan chiqindilar ulushi;
- yashil investitsiyalar hajmi;
- yashil ish o‘rinlari soni;
- ekologik samaradorlik indeksi (Environmental Performance Index).

Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy samaradorligi

Ko‘rsatkich	Iqtisodiy natija
Energiya tejamkorligi	Ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi
Qayta tiklanuvchi energiya	Energiya importiga qaramlik qisqaradi
Chiqindilarni qayta ishlash	Ikkilamchi resurslar hajmi ortadi
Yashil investitsiyalar	Innovatsiyalar va yangi ish o‘rinlari yaratiladi

Ekologik standartlar	Eksport salohiyati va xalqaro raqobatbardoshlik oshadi
Resurslardan samarali foydalanish	Uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi nafaqat ekologik muammolarni hal etish, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ham muhim vositasi hisoblanadi. Yashil investitsiyalarni kengaytirish, ekologik innovatsiyalarni joriy etish va aylanma iqtisodiyot tamoyillarini qo‘llash korxonalar hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi.

O‘zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiyalarni ko‘paytirish;
- yashil moliyalashtirish vositalarini (yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar) rivojlantirish;
- energiya samarador texnologiyalarni joriy etishni rag‘batlantirish;
- chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasini kengaytirish;
- ekologik ta’lim va aholining ekologik madaniyatini oshirish;
- davlat-xususiy sheriklik asosida yashil loyihalarni amalga oshirish;
- korxonalarda ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillarini bosqichma-bosqich joriy etish.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiy o‘sish, ekologik muhofaza va ijtimoiy farovonlikni uyg‘unlashtiruvchi zamonaviy rivojlanish modelidir. Resurslardan samarali foydalanish, qayta tiklanuvchi energiyani rivojlantirish, ekologik innovatsiyalarni qo‘llash va aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta’minlaydi.

Kelgusida O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishni jadallashtirish uchun yashil investitsiyalarni kengaytirish, energiya samaradorligini oshirish, ekologik boshqaruv tizimini takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash hamda xalqaro ekologik standartlarni amaliyotga keng tatbiq etish zarur. Bu chora-tadbirlar milliy iqtisodiyotning barqarorligi, ekologik xavfsizligi va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov Q.X. Barqaror iqtisodiy rivojlanish asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. Vahobov A.V. Milliy iqtisodiyot. – Toshkent, 2021.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). Global Resources Outlook 2024. Nairobi, 2024.
4. World Bank. The Changing Wealth of Nations 2024. Washington, DC, 2024.
5. OECD. Green Growth Indicators 2024. Paris: OECD Publishing, 2024.
6. International Energy Agency (IEA). World Energy Outlook 2024. Paris, 2024.